

WITOLD FILIPCZAK*

<https://orcid.org/0000-0001-5953-2480>SEJMIKI POWIATU WILKOMIERSKIEGO
W LATACH 1781–1784

Abstract

Sejmiks of Ukmergė District
over the period of 1781–1784

The article deals with the manner in which the *sejmik* of Ukmergė District, located in Vilnius Voivodeship functioned over the period of 1781–1784. The article discusses the preparations for, the course of the proceedings and the outcomes of each assembly in which the nobility of Ukmergė participated. As regards the analysed period, we have access to the information on the proceedings of nine *sejmiks* in Ukmergė: four deputational, two envoy, two administrative and one electoral assembly. The research was based on manuscript sources, namely correspondence, lists of candidates for deputies and resolutions of the *sejmiks*. The *sejmiks* in Ukmergė were not among the most numerous. The resolutions in the period under examination were signed by 21 to 45 participants. The driving force behind political life in the district were the Morykoni and Kościałkowski families, which had connections with the royal court. They played major roles as early as in the time when the Court Treasurer Antoni Tyzenhaus was a dominant figure. The local elites, headed by Benedict Morykoni, enjoyed considerable independence in personal matters, such as selection of people promoted for parliamentary and deputy functions. Despite their many ties with Vilnius Voivode Karol S. Radziwiłł, the *sejmik* leaders sometimes acted against his expectations. A relatively high degree of independence of politicians from Ukmergė was probably due to their personal ties with the leaders of Lithuanian advocates of strong royal rule (*regalists*), namely with Deputy Chancellor Joachim Chreptowicz, and earlier with Tyzenhaus.

Keywords: *sejmiks*; *Sejm*; Polish-Lithuanian Commonwealth; early modern parliamentarianism; Ukmergė District; Grand Duchy of Lithuania; Permanent Council; eighteenth century

* Instytut Historii, Uniwersytet Łódzki,

dwf@wiedzew.net

Nadesłany 15.11.2019; Nadesłany po poprawkach 9.07.2020; Zaakceptowany 11.07.2020

Lata 1781–1784 w dziejach sejmików litewskich stanowią okres przejściowy. W połowie 1780 r. nastąpił upadek podskarbiego nadwornego Antoniego Tyzenhauza, dotychczasowego lidera litewskich regalistów, co miało zasadnicze znaczenie dla sceny politycznej w Wielkim Księstwie¹. Rok 1784 przyniósł ożywienie polityczne na Litwie, gdyż pierwszy raz po 1752 r. sejm miał obradować w Grodnie². Zjawisko wzrostu aktywności szlachty dotyczyło także powiatu wiłkomierskiego, który znajdował się w północno-zachodniej części województwa wileńskiego i zajmował powierzchnię ok. 8970 km² (według wyliczeń Józefa Morzego³).

Od maja do sierpnia 1780 r. w Warszawie i Grodnie rozgrywały się wydarzenia, które wskazywały, że A. Tyzenhauz popadł w niełasę. Wkrótce po utracie przez podskarbiego dotychczasowej pozycji odbyły się sejmiki poselskie zwołane na 21 VIII 1780 r.⁴, jednak nie wszędzie na Litwie zdawano sobie już sprawę z nieodwracalności zmiany. Trzy sejmiki (mozyrski, orszański i wiłkomierski) wystąpiły w obronie A. Tyzenhauza w instrukcjach poselskich, a kolejnych dziewięć zajęło wobec niego przychylne stanowisko⁵. Dopiero przebieg sejmu jesienią tegoż roku nie pozostawił żadnych wątpliwości, że na Litwie powstał nowy układ sił. Już Stanisław Kościałkowski i Anna Kalenkiewiczówna wykazali, że w Wiłkomierzu na sejmikach poselskich w 1780 r. dominowali zwolennicy podskarbiego, z rodzinami Morykonich i Kościałkowskich na czele⁶. Wybrany 7 II 1780 r. deputat wiłkomierski, cześnik Józef Toplicki, w czasie konfliktu w Trybunale Litewskim w sierpniu 1780 r., jako

¹ Stanisław KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz. Podskarbi nadworny litewski*, t. 2, Londyn 1971, s. 384–406.

² Анджэй Страйноўскі, *Скліканне першага пры Станіславу Аўгусту Панятоўскім сойма ў Горадні ў 1784 годзе* [Andżej STRAJNOUSKI, *Sklikanie pierszaha pry Stanisławu Auhustu Paniatouskim sojma u Horadni u 1784 hodz*], Arche, 2014, no. 11 (132), s. 259–265; Andrzej STROYNOWSKI, *Znaczenie alternaty sejmów dla Wielkiego Księstwa Litewskiego w epoce stanisławowskiej*, Przegląd Nauk Historycznych, R. 17: 2018, nr 1, s. 124–126.

³ Józef MORZY, *Kryzys demograficzny na Litwie i Białorusi w II połowie XVII wieku*, Poznań 1965, s. 134–135.

⁴ Uniwersał na sejmiki poselskie przedsejmowe (dla województwa inflanckiego), Warszawa, 22 V 1780, Нацыянальны Гістарычны Архіў Беларусі, Мінск [Nacyjnalny Historyczny Archiw Białorusi, Minsk] (dalej cyt. NGAB), fond 1503, opis 1, sprawa 392, k. 7.

⁵ O stosunku sejmików do A. Tyzenhauza świadczyły nie tylko instrukcje poselskie, lecz także wybór na posłów osób życzliwych podskarbiemu; zob. S. KOŚCIAŁKOWSKI, op.cit., t. 2, s. 409–410.

⁶ Anna KALENKIEWICZÓWNA, *Rozkład partii Tyzenhauza na tle sejmików litewskich*, [in:] *Księga pamiątkowa koła historyków słuchaczy USB w Wilnie*, Wilno 1933, s. 128–129; S. KOŚCIAŁKOWSKI, op.cit., t. 2, s. 409. Zob. też Jerzy MICHAŁSKI, *Sejmiki poselskie 1788 r. (cz. II)*, Przegląd Historyczny, t. 51: 1960, z. 2, s. 359.

stronnik podskarbiego, został pozbawiony funkcji sędziowskiej⁷. Był on synem ciotki Ignacego Kościałkowskiego, chorążego wilkomierskiego⁸.

W tym czasie nastąpił wzrost znaczenia Karola S. Radziwiłła „Panie Kochanku”. Wojewoda wileński po powrocie z emigracji w marcu 1778 r.⁹ podporządkował się A. Tyzenhauzowi, z którym zgodnie współdziałał¹⁰. W kampanii przedsejmowej 1780 r. K. Radziwiłł, choć współczuł podskarbiemu, zaakceptował to, że nowym liderem stronnictwa dworskiego na Litwie został podkanczlerzy Joachim Chreptowicz¹¹. W lipcu 1780 r. król przesłał wojewodzie wileńskiemu listę promowanych kandydatów na posłów litewskich, która dotyczyła 10 sejmików, w tym wilkomierskiego¹². W końcu lipca 1780 r. K. Radziwiłł przedstawił Stanisławowi Augustowi własne propozycje. Odniósł się także do królewskich sugestii dotyczących mandatów wilkomierskich¹³. Wyniki przedsejmowego sejmiku w Wilkomierzu, który zagał podkomorzy wilkomierski Michał Morykoni, różniły się jednak od projektów króla i wojewody. Posłami zostali pisarz wielki litewski i starosta piński Benedykt Morykoni oraz chorąży

⁷ Adam STANKEVIČ, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. II pusėje: bajoriškosios teisės raiška* (rozprawa doktorska, Vilniaus universitetas), Vilnius 2013, s. 125 (w 2018 r. ukazała się książkowa wersja tej pracy; zob. Kamil FREJLICH, [rec.] Adam STANKEVIČ, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII amžiaus antroje pusėje*, Rocznik Lituanistyczny, t. 4: 2018, s. 172–175); S. KOŚCIAŁKOWSKI, op.cit., t. 2, s. 405; *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1697–1794). Spis*, red. Andrzej RACHUBA, opr. Andrzej RACHUBA, Przemysław P. ROMANIUK, przy współpracy Andrej MACUK, Jewgienij ANISZCZENKO, Warszawa 2004, s. 346.

⁸ I. Kościałkowski do K. Radziwiłła, Popiel, 13 I 1784, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej cyt. AGAD), Archiwum Radziwiłłów, dział V (dalej cyt. AR V), sygn. 7399, s. 32–33; Krystyna ZIENKOWSKA, *Kościałkowski Ignacy*, [in:] *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt. PSB), t. 14, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 390–391.

⁹ Jerzy MICHALSKI, *Wokół powrotu Karola Radziwiłła z emigracji pobarskiej*, Kwartalnik Historyczny, R. 106: 1999, nr 4, s. 70–71; idem, *Radziwiłł Karol Stanisław*, [in:] PSB, t. 30, Wrocław 1987, s. 258.

¹⁰ Stanisław KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz. Podskarbi nadworny litewski*, t. 1, Londyn 1970, s. 126; Witold FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000, s. 53–54.

¹¹ S. KOŚCIAŁKOWSKI, op.cit., t. 2, s. 394.

¹² Król do K. Radziwiłła, 15 VII 1780 (minuta listu), Biblioteka Książy Czartoryskich w Krakowie (dalej cyt. BCzart.), sygn. 686, s. 110; Witold FILIPCZAK, *Ekonomie litewskie w polityce sejmikowej Stanisława Augusta po upadku Antoniego Tyzenhauza (1780–1783)*, Przegląd Nauk Historycznych, R. 5: 2006, nr 1 (9), s. 240.

¹³ K. Radziwiłł do króla, 25 VII 1780 (rejestr dołączony do listu), BCzart., sygn. 686, k. 121; Witold FILIPCZAK, *Sejmiki w Wilkomierzu w czasach dominacji Antoniego Tyzenhauza (1777–1780)*, [in:] *Актуальные проблемы истории и культуры. Сборник науковых статей*, выпуск 2: *Парламентаризм у Вялікім Княстве Літоўскім у XVIII стагоддзі*, складальнікі Андрэй У. Мацук, Робертас Юргайціс, Мінск 2020 [*Aktualnyje problemy istorii i kultury. Zbornik nawukowych artykulau*, wyd. 2: *Parlamentaryzm u Wialikim Kniastwie Litouskim u XVIII stahoddzi*, red. Andrej U. MACUK, Robertas JURGAITIS, Minsk 2020], s. 230.

wiłkomierski Ignacy Kościałkowski¹⁴. Obaj byli czołowymi postaciami w swoim powiecie.

Po sejmie 1780 r., który potwierdził upadek A. Tyzenhauza (kierowana przez podskarbiego Komisja Skarbu Litewskiego nie uzyskała „zakwitowania”, czyli absolutorium¹⁵), pierwsze sejniki zebrały się w lutym 1781 r. Obrady gromniczne rozpoczęły się 5 II 1781 r. od wyboru deputatów Trybunału Litewskiego. Sejmik zagał, a następnie kierował nim podkomorzy wułkomierski Michał Morykoni¹⁶. Był on najwyższym urzędnikiem powiatu uczestniczącym w zgromadzeniu, gdyż marszałkostwo wułkomierskie wakowało po śmierci Mikołaja Kościałkowskiego, który zmarł 7 IX 1780 r.¹⁷ Obecna na zamku wułkomierskim szlachta na sędziów trybunalskich wybrała chorążego husarskiego (lub petyhorskiego) i podkomorzycę wułkomierskiego Józefa Dąbrowskiego¹⁸ na kadencję grodzieńską, a Jana Dobużyńskiego, skarbnika wułkomierskiego, na kadencję wileńską. Elekcja została dokonana jednomyślnie¹⁹. Sędziowie trybunalscy wykonali przewidzianą prawem przysięgę. Pod kredensem uchwalonym na sejmiku deputackim podpisały się 32 osoby. Oprócz podkomorzego M. Morykoniego uchwałę sygnowali m.in. starosta sądowy wułkomierski i pisarz skarbowy litewski Marcjan Morykoni²⁰, a także inni urzędnicy powiatu: chorąży I. Kościałkowski, sędzia ziemski Antoni Kościałkowski,

¹⁴ Kredens dla posłów na sejm, Wułkomierz, 21 VIII 1780, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (dalej cyt. LVIA), fond SA, była 13934, k. 198–199; Michał Morykoni do K. Radziwiłła, 23 VIII 1780, AGAD, AR V, sygn. 10052/II, s. 97; K. ZIENKOWSKA, *Kościałkowski Ignacy*, s. 390; Leonid ŻYTKOWICZ, *Morykoni Benedykt Beniamin*, [in:] PSB, t. 22, Wrocław 1977, s. 20; W. FILIPCZAK, *Sejniki w Wułkomierzu*, s. 230–258.

¹⁵ *Deklaracja o Komisji Skarbowej W.Ks.Lit.*, [in:] *Volumina Legum*, t. 8, wyd. Jozefat OHRYZKO, Petersburg 1860, s. 586; S. KOŚCIAŁKOWSKI, op.cit., t. 2, s. 413–433; Zbigniew SZCZĄSKA, *Odpowiedzialność rządu w Polsce w latach 1775–1792*, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, t. 27: 1975, z. 1, s. 79–81.

¹⁶ Kredens na deputację dla J. Dobużyńskiego, Wułkomierz, 5 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 447–447v; Laudum elekcji urzędników, Wułkomierz, 7 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 452–452v; Zofia ZIELIŃSKA, *Morykoni Michał Tadeusz*, [in:] PSB, t. 22, s. 23–24.

¹⁷ *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1: *Województwo wileńskie. XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej RACHUBA, opr. Henryk LULEWICZ, Andrzej RACHUBA, Przemysław P. ROMANIUK, przy współpracy Uładzimir JEMIALIANCZUK, Andrej MACUK, Warszawa 2004 (dalej cyt. UWW), s. 433.

¹⁸ B. Morykoni do króla, Wułkomierz, 8 II 1781, BCzart. 673, s. 783; *Deputaci Trybunału Głównego*, s. 350. Według B. Morykoniego J. Dąbrowski był chorążym petyhorskim. Z tą funkcją wymieniono go w uchwale sejmiku elekcyjnego; zob. Akt elekcji urzędników, Wułkomierz, 7 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 452v. J. Dąbrowski był synem Jana, marszałka w latach 1765–1768; zob. UWW, s. 459.

¹⁹ Kredens na deputację, Wułkomierz, 5 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 447–447v.

²⁰ Na temat Marcjana Morykoniego zob. L. ŻYTKOWICZ, *Morykoni Benedykt*, s. 20; UWW, s. 496–497.

wojski Sewerian Siesicki, stolnik Dominik Micewicz, podstoli Antoni Komorowski, pisarz ziemski Franciszek Morykoni, sędzia grodzki Michał Gąsecki, pisarz grodzki i łowczy Józef Kublicki Piotuch, koniuszy Antoni M. Pacewicz Pomarnacki oraz krajczy Jan Gierkowicz²¹. Wszyscy, oprócz F. Morykoniego, w latach 1777–1780 podpisali przynajmniej trzy z pięciu uchwał sejmikowych²². Natomiast deputaci Trybunału nie należeli do aktywistów sejmikowych.

We wtorek, 6 II 1781 r. w Wilkomierzu odbył się sejmik gospodarski. O jego przebiegu brakuje szczegółowych informacji. W uchwale z następnego dnia napisano, że tematem sejmiku były „niektóre powiatu naszego [...] potrzeby i okoliczności”. Wiadomo jednak, że relację z obrad sejmowych w 1780 r. złożyli pisarz litewski B. Morykoni i chorąży wilkomierski I. Kościakowski²³. Według ustawy z 1778 r. relację powinno się przedstawić na pierwszych obradach po sejmie²⁴.

W środę, 7 II 1781 r. zajęto się w Wilkomierzu elekcją urzędników. Poza marszałkostwem powiatowym wakował urząd sędziego ziemskiego (jeden z czterech), po zgonie prezydującego w ziemstwie Józefa Nowomieyskiego. Z listu B. Morykoniego do króla wynika, że sędzia-prezydent zmarł niedługo przed sejmikiem²⁵. Pozwalało to na dokonanie poważnych zmian w hierarchii urzędniczej. Należy pamiętać, że od 1764 r. sejmiki litewskie nie wybierały kandydatów na elekcyjne urzędy, lecz decydowały o ich obsadzie, choć nominacje pozostawiono królowi²⁶. Sejmik wywołał więc duże zainteresowanie szlachty. W uchwale zapisano, że obrady odbyły się „przy licznych obywatelstwa zgromadzeniu”²⁷. Jednak pod *laudum* podpisało się tylko 21 osób, czyli znacznie mniej niż pod kredensem na deputację wydanym dwa dni wcześniej²⁸. Więcej podpisów było pod każdą uchwałą wilkomierską z lat 1777–1780, kiedy to liczba osób sygnujących *lauda* wahała się między 27 a 63²⁹. Zapewne znaczna

²¹ Kredens na deputację, Wilkomierz, 5 II 1781, LVIA, fond SA, byla 13934, k. 447v–448v.

²² W. FILIPCZAK, *Sejmiki w Wilkomierzu*, s. 230–258.

²³ Akt elekcji urzędników, Wilkomierz, 7 II 1781, LVIA, fond SA, byla 13934, k. 452v–453.

²⁴ W. FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku*, s. 306–308.

²⁵ B. Morykoni do króla, Wilkomierz, 8 II 1781, BCzart., sygn. 673, s. 783.

²⁶ Andrzej B. ZAKRZEWSKI, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego epoki stanisławowskiej (do 1788 r.). Zmiany w ustroju i funkcjonowaniu*, [in:] *Ziemie północne Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w dobie rozbiorowej 1772–1815*, red. Marian BISKUP, Warszawa–Toruń 1996, s. 61; Witold FILIPCZAK, *Elekcje ziemskich urzędników sądowych w czasach Rady Nieustającej*, [in:] *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI–XVIII wieku. O znaczeniu idei wyboru – między prawami i obowiązkami*, red. Mariusz MARKIEWICZ, Dariusz ROLNIK, Filip WOŁAŃSKI, Katowice 2016, s. 583.

²⁷ Akt elekcji urzędników, Wilkomierz, 7 II 1781, LVIA, fond SA, b. 13934, k. 453.

²⁸ *Ibid.*, k. 454v–455v.

²⁹ Na rozdwojonych sejmikach poselskich w 1776 r. pod kredensami dla posłów widniały setki podpisów; zob. W. FILIPCZAK, *Sejmiki w Wilkomierzu*, s. 230–258.

część sejmikujących nie złożyła podpisu. Jest to obserwacja istotna dla wykorzystywania liczby podpisów pod uchwałami w badaniach nad uczestnikami sejmików litewskich³⁰.

Na sejsi 7 II 1781 r. kierujący sejmikiem podkomorzy Michał Morykoni jako kandydata do urzędu marszałka wilkomierskiego podał chorążego tegoż powiatu I. Kościalkowskiego. Ponieważ urząd chorążego na Litwie był także elekcyjny³¹, podkomorzy zaproponował na chorąstwo F. Morykoniego, pisarza ziemskiego, a do pióra ziemskiego wojskiego wilkomierskiego Seweriana Siesickiego³². Zastosowana procedura zgłaszania kandydatów na urzędy, które jeszcze nie zawakowały, była w Wielkim Księstwie zgodna z prawem ze względu na szersze uprawnienia sejmików³³. W Koronie nielegalna byłaby próba dokonania elekcji na urząd na podstawie przekonania, że posiadacz obieralnego urzędu (wybierano tylko kandydatów) zostanie przez króla awansowany na inny elekcyjny wakans³⁴. Sposób postępowania Michała Morykoniego wynikał z przekonania, że całość propozycji zostanie przyjęta *en bloc*, gdyż uzgodniono ją wcześniej w gronie aktywistów sejmikowych. Tak też się stało. Uczestnicy nie przystąpili „do wotowania przez kreski i sufragia”, lecz zgodzili się na propozycje podkomorzego „uniwersalnie i jednomyślnie”³⁵.

Inaczej wyglądała sytuacja przy elekcji sędziego ziemskiego. Do urzędu aspirowało aż siedmiu pretendentów³⁶. Byli to: 1) Dominik Bohusz, oboźny

³⁰ Por. Monika JUSUPOVIĆ, *Uczestnicy sejmików kowieńskich w czasach Augusta III i Stanisława Augusta Poniatowskiego – teoria i praktyka*, Rocznik Lituanistyczny, t. 2: 2016, s. 130–132.

³¹ Urząd chorążego był elekcyjny formalnie od 1588 r.; zob. Andrzej RACHUBA, *Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763*, Warszawa 2002, s. 203. W praktyce zasada wyboru kandydatów do chorągwa upowszechniła się w pierwszej połowie XVII w.; zob. Andrzej B. ZAKRZEWSKI, *Chorążowie nie tylko w parlamentarystyce litewskiej*, Biblioteka Epoki Nowożytnej, t. 5: 2016, nr 2, s. 73.

³² Akt elekcji urzędników, Wilkomierz, 7 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 453. Siesicki już w 1763 r. był wybrany deputatem wilkomierskim; zob. Monika JUSUPOVIĆ, *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabiellów w latach 1733–1795*, Warszawa 2014, s. 246.

³³ Andrzej B. ZAKRZEWSKI, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000, s. 156–157, 165–167.

³⁴ Witold FILIPCZAK, *Sejmiki ziemi nurskiej 1780–1786*, Przegląd Nauk Historycznych, R. 13: 2014, nr 1, s. 39–40.

³⁵ Akt elekcji urzędników, Wilkomierz, 7 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 453.

³⁶ Na Litwie nie była to sytuacja wyjątkowa. Na sejmiku wileńskim w 1783 r. w wyborach na urzędnika sądu ziemskiego kandydowało 13 osób; zob. Robertas JURGAITIS, *Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m. (rozprawa doktorska, Vytauto Didžiojo universitetas; za udostępnienie dysertacji chciałbym podziękować Autorowi)*, Kaunas 2007, s. 134; idem, *Nuo bajoriškosios savi-valdos iki parlamentarizmo: Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m. Monografija*, Vilnius 2016, s. 118.

wilkomierski (od 1748 r.³⁷); 2) Antoni Pomarnacki, koniuszy wilkomierski; 3) Bartłomiej Dąbrowski, podkomorzyc wilkomierski; 4) Stanisław Komorowski, szambelan; 5) Mateusz Kaczyński, starosta hołoboryski; 6) Ignacy Petruszewicz, skarbnikowicz wilkomierski; 7) Józef Hoppen, strażnik kowieński³⁸. W gronie tym wyróżniał się A. Pomarnacki, od 1774 r. koniuszy wilkomierski, który należał do aktywnych działaczy sejmikowych w powiecie³⁹. Z kolei B. Dąbrowski był zapewne bratem Józefa, wybranego dwa dni wcześniej na deputata Trybunału. Ponieważ J. Nowomieyski zmarł bezpośrednio przed sejmikiem, nie zdołano wcześniej uzgodnić kandydata na sędziego ziemskiego. W czasie obrad próby doprowadzenia do kompromisu nie dawały efektu i zanosilo się na to, że dojdzie do głosowania. Ostatecznie jednak zdano się na „mediację przyjacielską” i wybrano jednomyślnie stolnika wilkomierskiego Dominika Micewicza, który nie ubiegał się wcześniej o ten wakans⁴⁰. Był on jednym z najaktywniejszych uczestników życia publicznego powiatu, gdyż podpisał wszystkie uchwały sejmikowe od roku 1777⁴¹. Czterech kandydaci: I. Kościałkowski, F. Morykoni, D. Micewicz i S. Siesicki zostali wybrani na urzędy „zgodnie, bez najmniejszej kontradycji i protestacji” i ogłoszeni za aktualnych urzędników⁴². Wśród 21 osób, które podpisały *laudum* elekcyjne, znajdowali się urzędnicy powiatu: podkomorzy Michał Morykoni, starosta sądowy Marcján Morykoni, sędziowie ziemscy Józef Kuszelewski oraz A. Kościałkowski, podstarości A. Komorowski, sędzia grodzki M. Gąsecki, koniuszy A. Pomarnacki i krajczy Jan Gierkowicz⁴³. Nie wszyscy uczestnicy obrad złożyli podpisy. Nie zrobili tego trzej z czterech wybranych urzędników (wyjątkiem był A. Pomarnacki) i jeden z kandydatów do sęstwa (D. Bohusz).

Informując Stanisława Augusta o spokojnym przebiegu sejmików, B. Morykoni poruszył sprawę wakansów, które pojawiły się w wyniku elekcji. Chodziło o urzędy wojskiego i stolnika po S. Siesickim i D. Micewiczu. Pisarz litewski rekomendował królowi szambelana Kazimierza Kościałkowskiego⁴⁴ (brata stryjecznego marszałka Ignacego). Benedykt Morykoni powoływał się na jego zasługi w służbie publicznej – funkcje deputata w kadencji 1776/1777 i posła na sejm z roku 1778⁴⁵. Pisarz wielki litewski pisał, że K. Kościałkowski, aby

³⁷ UWW, s. 442. W 1763 r. Bohusz był wybranym deputatem wilkomierskim; zob. M. Jusupowicz, *Prowincjonalna elita*, s. 246.

³⁸ Akt elekcji urzędników, Wilkomierz, 7 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 453v.

³⁹ UWW, s. 425; W. Filipczak, *Sejmiki w Wilkomierzu*, s. 230–258.

⁴⁰ Akt elekcji urzędników, Wilkomierz, 7 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 453v–454.

⁴¹ W. Filipczak, *Sejmiki w Wilkomierzu*, s. 230–258.

⁴² Akt elekcji urzędników, Wilkomierz, 7 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 454.

⁴³ Ibid., k. 454v–455v.

⁴⁴ Benedykt Morykoni do króla, Wilkomierz, [8] II 1781, BCzart., sygn. 673, s. 783–784.

⁴⁵ Por. Krystyna Zienkowska, *Kościałkowski Kazimierz*, [in:] PSB, t. 14, s. 392.

ułatwić kompromis, odstąpił od ubiegania się o wakanse elekcyjne. Drugą osobą rekomendowaną przez B. Morykoniego był podstoli wiłkomierski A. Komorowski („najpierwszy w ascensie do tych wakansów”)⁴⁶. Jeśli A. Komorowski otrzyma awans, podstolstwo miał dostać koniuszy A. Pomarnacki, a urząd koniuszego podstarości Ignacy Pietkiewicz – szwagier B. Morykoniego. Pisarz wielki litewski rekomendował królowi swoich kandydatów jako „najprzywiązańszych i najwierniejszych tronowi”⁴⁷. Bardziej otwarcie B. Morykoni ujawnił intencje w wysłanym równocześnie liście, napisanym zapewne do Adama Cieciszowskiego, pisarza koronnego i szefa Gabinetu królewskiego⁴⁸. Pisarz wielki litewski stwierdził, że ponieważ A. Komorowski i K. Kościałkowski są blisko spokrewnieni z Morykonimi, nie jest ważne, kto otrzyma pierwszeństwo. Sugerował jednak awans podstolego na wojskiego, a K. Kościałkowskiego na stolnika. Benedykt Morykoni informował adresata, że A. Komorowski zabiegał o wsparcie u królewskiego brata, biskupa płockiego Michała Poniatowskiego⁴⁹. Stanisław August był zadowolony z rezultatów sejmiku. Monarcha pisał, że „mi najmilej jest, kiedy obywatele żyjąc w dobrej harmonii zjazd swoje w spokojności odprawują”⁵⁰.

Stanisław August uwzględnił znaczną część sugestii B. Morykoniego. Podstolstwo zamiast A. Pomarnackiego (może pamiętano mu, że w 1776 r. na sejmiku poselskim poparł kandydata opozycji⁵¹) otrzymał jednak podczaszy Marcyan Janowicz, po którym urząd uzyskał horodniczy Adam Broniec⁵². Najważniejsza nominacja – awans I. Kościałkowskiego na marszałkostwo – nosiła datę 22 II 1781 r., lecz do akt ziemskich wiłkomierskich wpisano ją dopiero 4 października tegoż roku⁵³. Nominacja D. Micewicza na sędziego ziemskiego (z tą samą datą) została wciągnięta do ksiąg grodzkich 25 V 1781 r.⁵⁴ Najpóźniej (10 VI 1782 r.) wpisano do akt ziemskich, o dziewięć dni wcześniej, nominację A. Komorowskiego na wojskiego⁵⁵.

⁴⁶ B. Morykoni do króla, Wiłkomierz, 8 II 1781, BCzart., sygn. 673, s. 784.

⁴⁷ Ibid., s. 784–785.

⁴⁸ Maria RYMSZYNA, *Gabinet Stanisława Augusta*, Warszawa 1962, s. 114–115.

⁴⁹ B. Morykoni do A. Cieciszowskiego, Wiłkomierz, 8 II 1781, BCzart., sygn. 673, s. 787–789. M. Poniatowski był wówczas czołową postacią stronnictwa dworskiego w Koronie; zob. Zofia ZIELIŃSKA, *Poniatowski Michał Jerzy*, [in:] PSB, t. 27, Wrocław 1983, s. 457.

⁵⁰ Król do B. Morykoniego, 21 II 1781 (minuta listu), BCzart., sygn. 673, s. 793.

⁵¹ W. FILIPCZAK, *Sejmiki w Wiłkomierzu*, s. 230–258.

⁵² Nowym horodniczym został Adam Zabielski; zob. UWW, s. 422, 457, 471.

⁵³ Przywilej Stanisława Augusta dla I. Kościałkowskiego, Warszawa, 22 II 1781, LVIA, fond SA, była 14211, k. 371–372v; UWW, s. 433.

⁵⁴ Przywilej Stanisława Augusta dla D. Micewicza, Warszawa, 22 II 1781, LVIA, fond SA, była 13934, k. 686–687.

⁵⁵ Przywilej Stanisława Augusta dla A. Komorowskiego, Warszawa, 13 II 1781, LVIA, fond SA, była 14211, k. 755v–756.

Ignacy Kościałkowski, nowy marszałek wiłkomierski, był dzierżawcą wsi radziwiłłowskich⁵⁶. W marcu 1781 r. wojewoda wileński K. Radziwiłł prosił więc Stanisława Augusta o Order św. Stanisława dla I. Kościałkowskiego⁵⁷. Monarcha „chętnie” obiecał przyznać odznaczenie, ale spełnienie tej deklaracji odłożył do „festynu orderowego” (dnia św. Stanisława)⁵⁸. W następnym roku B. Morykoni zabiegał w Gabinetecie królewskim, by dyplom orderowy dla I. Kościałkowskiego przesłano na jego ręce⁵⁹, co miało zapewne umocnić pozycję pisarza wielkiego litewskiego w powiecie. Marszałek wiłkomierski został w grudniu 1781 r. zaproszony do Nieświeża, jednak nie przyjechał, gdyż jak twierdził, „ekspedycja” dotarła zbyt późno⁶⁰. Przy świątecznych stołach jednym z tematów rozmów mogły być przygotowania do lutowych sejmików gromnicznych. Z późniejszej korespondencji wiadomo, że K. Radziwiłł chciał promować na deputatów sędziego ziemskiego wiłkomierskiego Ignacego Komara oraz podczaszego A. Brońca⁶¹.

Szlachta zebrała się 4 II 1782 r. na zamku w Wiłkomierzu, aby wyłonić sędziów Trybunału. Obradom przewodniczył marszałek I. Kościałkowski. Wybór deputatów dokonał się jednomyślnie, „bez żadnej kontradycji”⁶². W kadencji grodzieńskiej powiat wiłkomierski reprezentował Tomasz Micewicz, horodniczyc upicki⁶³, a w wileńskiej – koniuszy wiłkomierski Antoni Pomarnacki. Deputaci wykonali przysięgę według roty przewidzianej w III Statucie Litewskim⁶⁴. Pomarnacki rok wcześniej nieskutecznie ubiegał się o sęstwo ziemskie, a następnie – mimo rekomendacji B. Morykoniego – nie otrzymał urzędu podstolego. Pod kredensami (oba wystawiono dla dwójki deputatów) podpisały się odpowiednio 27 i 24 osoby⁶⁵. W sumie uchwały sygnowało 28 osób. Z miejscowych urzędników na obradach byli obecni: marszałek I. Kościałkowski, podkomorzy Michał Morykoni, chorąży F. Morykoni, sędziowie ziemscy J. Kuszelewski (prezes ziemstwa) i D. Micewicz, wojski A. Komorowski, stolnik K. Kościałkowski, pisarz ziemski S. Siesicki i sędzia grodzki

⁵⁶ I. Kościałkowski do K. Radziwiłła, Popiel, 20 XII 1778, AGAD, AR V, sygn. 7399, s. 1.

⁵⁷ K. Radziwiłł do króla, Nieśwież, marzec 1781, BCzart., sygn. 686, s. 183.

⁵⁸ Król do K. Radziwiłła, 24 III 1781 (minuta listu), BCzart., sygn. 686, s. 197.

⁵⁹ Sam order I. Kościałkowskiemu wręczył K. Radziwiłł; zob. B. Morykoni do [A. Cieciszowskiego], Soły, 30 IV 1782, BCzart., sygn. 673, s. 797.

⁶⁰ I. Kościałkowski do K. Radziwiłła, 26 XII 1781, AGAD, AR V, sygn. 7399, s. 10.

⁶¹ I. Kościałkowski do K. Radziwiłła, Wiłkomierz, 5 II 1782, AGAD, AR V, sygn. 7399, s. 12.

⁶² Kredensy dla deputatów, Wiłkomierz, 4 II 1782, LVIA, fond SA, była 13935, k. 26–26v, 28.

⁶³ Był zapewne synem Jana Micewicza, horodniczego upickiego; zob. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 2: Województwo trockie. XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej RACHUBA, opr. Henryk LULEWICZ, Andrzej RACHUBA, Przemysław P. ROMANIUK, Andrzej HARATYM, przy współpracy Andrej MACUK, Jaugien ANISZCZANKA, Warszawa 2009 (dalej cyt. UWT), s. 465.

⁶⁴ Kredensy dla deputatów, Wiłkomierz, 4 II 1782, LVIA, fond SA, była 13935, k. 26v, 28.

⁶⁵ *Ibid.*, k. 26v–27, 28–28v.

M. Gąsecki. Uchwały sejmikowe podpisał też pisarz wielki litewski B. Morykoni. Warto odnotować obecność podkomorzycy B. Dąbrowskiego oraz strażnika kowieńskiego J. Hoppena⁶⁶, którzy rok wcześniej ubiegali się o sęstwo ziemskie. W obradach uczestniczył też starosta czotyński Tadeusz Kościałkowski, poseł wilkomierski na sejm w 1776 r., kiedy jako jeden z nielicznych Litwinów poparł magnacką opozycję⁶⁷. Później jednak pogodził się z dworem za pośrednictwem wojewodziny smoleńskiej Anny z Pociejów Tyszkiewiczowej⁶⁸. Promowani przez K. Radziwiłła kandydaci (I. Komar i A. Broniec) nie pojawili się na sejmiku. Wojewoda wileński nie był, jak widać, dobrze zorientowany w sprawach powiatu wilkomierskiego. W tej sytuacji lokalni liderzy mieli swobodę w kreowaniu personalnych decyzji sejmiku. Informując K. Radziwiłła o osobach deputatów, I. Kościałkowski przedstawiał T. Micewicza i A. Pomarnackiego jako ludzi „godnych a wybornych w sentymentach”. Zapewniał wojewodę, że nie tylko będą służyć interesom publicznym, lecz także wypełnią żądania K. Radziwiłła⁶⁹.

Znacznie poważniejszym wyzwaniem dla regalistów były sejmiki poselskie w sierpniu 1782 r. Przygotowania odbyły się w warunkach ostrej walki politycznej wokół sprawy ubezwłasnowolnienia przez kapitułę krakowską chorego psychicznie biskupa Kajetana Sołtyka (z użyciem pomocy wojskowej)⁷⁰. Stanisław August domagał się od lokalnych liderów regalistów, żeby „sprawę krakowską” przemilczano w instrukcjach poselskich⁷¹. Na Litwie głównym doradcą monarchy w sprawach sejmikowych był J. Chreptowicz. Znany jest kształt przygotowanej w Gabinetie królewskim planty sejmikowej. Przy powiecie wilkomierskim zapisano, w miejscu na nazwiska promowanych kandydatów do poselstwa: „Morykoni podkomorzy i kogo sobie dobierze”⁷². Świadczy to o dużym zaufaniu dworu do Michała Morykoniego i wilkomierskich

⁶⁶ Ibid., k. 27, 28v. W jednym z kredensów J. Hoppen błędnie został wpisany jako strażnik wilkomierski.

⁶⁷ *Dyaryusz Seymu ordynaryinego pod związkiem konfederacyi generalney obojga narodów agitującego się*, wyd. Adam CIECISZOWSKI, Warszawa 1776, s. 82–84; *Mémoires du roi Stanislas-Auguste Poniatowski*, t. 2, Leningrad 1924, s. 350, 354; Bernard KRAKOWSKI, *Kościałkowski Tadeusz*, [in:] PSB, t. 14, s. 396.

⁶⁸ Witold FILIPCZAK, *Anna z Pociejów Tyszkiewiczowa, wojewodzina smoleńska. Rola polityczna w czasach Rady Nieustającej*, [in:] *Kobiety i władza w czasach dawnych*, red. Bożena CZWOJDRAK, Agata A. KLUCZEK, Katowice 2015, s. 414–415.

⁶⁹ I. Kościałkowski do K. Radziwiłła, Wilkomierz, 5 II 1782, AGAD, AR V, sygn. 7399, s. 12.

⁷⁰ Kazimierz RUDNICKI, *Biskup Kajetan Sołtyk 1715–1788*, Kraków–Warszawa 1906, s. 207–242; Maria CZEPPE, *Sołtyk Kajetan Ignacy*, [in:] PSB, t. 40, Warszawa–Kraków 2001, s. 400–402.

⁷¹ Witold FILIPCZAK, *Życie sejmikowe prowincji wielkopolskiej w latach 1780–1786*, Łódź 2012, s. 86–87.

⁷² Series kandydatów do poselstwa na Sejm 1782, AGAD, Zbiór Popielów (dalej cyt. ZP), sygn. 126, k. 110.

regalistów. Król, wysyłając K. Radziwiłłowi w liście z 20 maja registr proponowanych posłów litewskich, użył podobnej formuły: „Morykoni podkomorzy, drugi do wybrania”⁷³. Odnosząc się do propozycji monarchy, wojewoda wileński sprawy kandydatów w Wilkomierzu nie poruszył⁷⁴. W czerwcu król zapytał K. Radziwiłła, kogo proponuje na drugiego, obok podkomorzego Morykoniego, posła wilkomierskiego⁷⁵. Z korespondencji wiadomo, że wojewoda wileński chciał, żeby mandat otrzymał także marszałek I. Kościałkowski⁷⁶.

Sejmik poselski zebrał się, zgodnie z królewskim uniwersałem z 22 maja⁷⁷, na zamku wilkomierskim 19 VIII 1782 r. Obrady zagał marszałek I. Kościałkowski. Legatem króla był rotmistrz wilkomierski Józef Pomarnacki, który odczytał instrukcję na sejmiki⁷⁸. Kandydatów na posłów zaproponował marszałek wilkomierski i nie znalazły się wśród nich osoby preferowane przez króla lub K. Radziwiłła. Mandaty jednogłośnie otrzymali sędzia ziemski wilkomierski (od 1777 r.) Antoni Kościałkowski i starościc posolski Ignacy Tyzenhauz⁷⁹. Od lutego 1777 r. do lutego 1782 r. A. Kościałkowski podpisał się pod uchwałami pięciu sejmików wilkomierskich⁸⁰. Starościc posolski I. Tyzenhauz, po śmierci ojca Michała, znajdował się pod opieką stryja, podskarbiego Antoniego i towarzyszył mu podczas zagranicznej podróży w latach 1777–1778 (w tym czasie dochodził do pełnoletności)⁸¹. Pod kredensem dla posłów podpisało się 28, a pod instrukcją tylko 16 osób (razem 32 uczestników).

⁷³ Projekt posłów na Sejm r. 1782 z prowincji litewskiej (dołączony do: Król do K. Radziwiłła, 20 V 1782), BCzart., sygn. 686, s. 323.

⁷⁴ K. Radziwiłł do króla, 26 V 1782, BCzart., sygn. 686, s. 327–329.

⁷⁵ Król do K. Radziwiłła, 10 VI 1782 (minuta listu), BCzart., sygn. 686, s. 336.

⁷⁶ Marcyan Morykoni do K. Radziwiłła, Wilkomierz, 21 VIII 1782, AGAD, AR V, sygn. 10051, s. 27.

⁷⁷ Uniwersał na sejmiki poselskie przedsejmowe (dla województwa inflanckiego), Warszawa, 22 V 1782, NGAB, fond 1503, opis 1, sprawa 392, k. 9.

⁷⁸ Kredens dla posłów, Wilkomierz, 19 VIII 1782, LVIA, fond SA, była 13935, k. 306–306v. Na temat legatów królewskich na sejmiki zob. Waldemar BEDNARUK, *Sejmiki lubelskie w okresie stanisławowskim (1764–1794)*, Lublin 2011, s. 121–128. Józef Pac Pacewicz Pomarnacki dość rzadko brał udział w sejmikach wilkomierskich. Prawdopodobnie to on podpisał instrukcję poselską w 1780 r. (LVIA, fond SA, była 13934, k. 199v) i kredens dla deputatów w 1782 r. (LVIA, fond SA, była 13935, k. 27), pierwszy dokument sygnował jako rotmistrz wilkomierski, a oba jako łowczy smoleński. Nie ma pewności, czy ten urząd rzeczywiście otrzymał; zob. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 4: *Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie. XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej RACHUBA, opr. Henryk LULEWICZ, Andrzej RACHUBA, Przemysław P. ROMANIUK, Warszawa 2003, s. 104–105.

⁷⁹ Kredens dla posłów, Wilkomierz, 19 VIII 1782, LVIA, fond SA, była 13935, k. 306v–307; UWW, s. 479.

⁸⁰ Sejmik poselski w latach 1778 (LVIA, fond SA, była 13933, k. 267v) i 1780 (LVIA, fond SA, była 13934, k. 197), deputacki w 1779 r. (LVIA, fond SA, była 13933, k. 554) i oba gromniczne w 1781 r. (LVIA, fond SA, była 13934, k. 448, 455).

⁸¹ S. KOŚCIAŁKOWSKI, op.cit., t. 2, s. 325, 336–337.

W obradach brali udział urzędnicy wilkomierscy: marszałek I. Kościałkowski, podkomorzy Michał Morykoni, starosta Marcjan Morykoni, sędziowie ziemscy J. Kuszelewski (prezydent) i D. Micewicz, wojski A. Komorowski, stolnik K. Kościałkowski, sędziowie grodzcy M. Gąsecki i Michał Gorecki Francuzowicz, oboźny D. Bohusz i skarbnik Ignacy Bohusz. Obecni byli też: pisarz wielki litewski B. Morykoni, jego brat Ignacy, starosta sądowy brzeskolitewski i strażnik kowieński J. Hoppen⁸².

O mandat nie ubiegali się I. Kościałkowski i Michał Morykoni, promowani przez króla i K. Radziwiłła. Obaj uczestniczyli w sejmiku i podpisali jego uchwały. Starosta Marcjan Morykoni pisał do wojewody wileńskiego, że starał się, by posłami zostali kandydaci „według wyznaczenia” adresata, ale nie dali się oni do tego nakłonić, tłumacząc się „niezdrowiem i wielu interesami”. Starosta sądowy zapewniał wojewodę, że posłowie zostali zaopatrzeni w instrukcję zalecającą im promowanie na sejmie interesów K. Radziwiłła⁸³. Podkomorzy Michał Morykoni tłumaczył się wojewodzie wileńskiemu, że pomimo zachęt z jego strony nie podjął się funkcji poselskiej ze względu na „utracone” zdrowie. Również on informował K. Radziwiłła, że w instrukcji zobowiązano posłów do wspierania projektów w interesie wojewody⁸⁴. Ignacy Kościałkowski nie tłumaczył się K. Radziwiłłowi ze swego postępowania, lecz odesłał adresata do świadectwa oboźnego upickiego Leona Borowskiego⁸⁵. Wyjaśnienia wilkomierskich „primorów” były wykrętne. Powiatowi liderzy prawdopodobnie nie chcieli jechać do odległej Warszawy, gdzie w czasie obrad, które zanosily się na burzliwe, zawsze można było się komuś narazić. O ich stosunku do zaleceń K. Radziwiłła świadczy sprawa wojewody z Borowskimi, która była rozpatrywana w grodzie wilkomierskim we wrześniu 1783 r. Marcjan Morykoni twierdził, że chciał ją osądzić zgodnie z żądaniami radziwiłłowskiego plenipotenty, ale nie mógłby wydać korzystnego dla księcia wyroku bez złamania prawa⁸⁶.

Dla oceny sejmiku przedsejmowego w 1782 r. potrzebne jest omówienie ważniejszych punktów instrukcji poselskiej. Zgodne ze stanowiskiem Stanisława Augusta nie była ona długa, liczyła 15 punktów⁸⁷. Wilkomierscy

⁸² Instrukcja i kredens dla posłów na sejm, Wilkomierz, 19 VIII 1782, LVIA, fond SA, była 13935, k. 305–305v, 307–307v; Leonid Żytkowicz, *Morykoni Ignacy*, [in:] PSB, t. 22, s. 21.

⁸³ Marcjan Morykoni do K. Radziwiłła, Wilkomierz, 21 VIII 1782, AGAD, AR V, sygn. 10051, s. 27–28.

⁸⁴ Michał Morykoni do K. Radziwiłła, 24 VIII 1782, AGAD, AR V, sygn. 10052/II, s. 99–100.

⁸⁵ I. Kościałkowski do K. Radziwiłła, Popiel, 26 VIII 1782, AGAD, AR V, sygn. 7399, s. 18. W liście L. Borowskiego do K. Radziwiłła z 24 VIII 1782 r. oboźny upicki referował przebieg sejmiku w Poniewieżu (powiat upicki); zob. AGAD, AR V, sygn. 1213/II, s. 65–66.

⁸⁶ Marcjan Morykoni do K. Radziwiłła, Wilkomierz, 26 IX 1783, AGAD, AR V, sygn. 10051, s. 33–36; B. Morykoni do K. Radziwiłła, Wilkomierz, 26 IX 1783, AGAD, AR V, sygn. 10048, s. 4.

⁸⁷ Instrukcja poselska, Wilkomierz, 19 VIII 1782, LVIA, fond SA, b. 13935, k. 299–305v. Por. W. FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku*, s. 137–138; Robertas JURGAITIS, Adam STANKEVIČ, *Ivadas*,

„primores” znali oczekiwania króla, gdyż w drugim w punkcie instrukcji zalecano posłom popieranie propozycji monarchy mających na celu m.in. zabezpieczenie wolności handlu i wzmocnienie sprawiedliwości, „nie obciążając obszernością szczegółowych w tym projektów activitatem [...] posłów”⁸⁸. Dworowi mógł nie odpowiadać punkt czwarty, w którym skarżono się na zbyt wysokie podatki i wyrażono obawy ze względu na pogłoski o ich powiększeniu, co – jak stwierdzono w instrukcji – i tak nie przyniosłoby wzrostu dochodów publicznych⁸⁹. Niechęć wobec zwiększania podatków była jednak w tym czasie zjawiskiem powszechnym, dotyczyła także sejmików zdominowanych przez regalistów. Nie można jej uznać za wyznacznik poglądów politycznych⁹⁰. W punkcie piątym skarżono się na księcia kurlandzkiego Piotra Birona z powodu opłat celnych pobieranych na trakcie ryskim pod pretekstem „portowego”. Uznawano je za szkodliwe dla handlu i domagano się zwrotu wpłaconego „niewolnie” podatku⁹¹. Inne punkty dotyczyły postulatów w interesie osób prywatnych i instytucji kościelnych oraz szczegółowych zagadnień prawnych. Na uwagę zasługuje wsparcie żądań Karola i Hieronima Radziwiłłów (chodziło o pretensje finansowe do Rzeczypospolitej⁹²) i Massalskich (regiment piechoty Ksawerego Massalskiego). Zapewne nie zmartwił dworu postulat, by polecić królowi i sejmowi Franciszka Bukatego, polskiego dyplomata w Londynie⁹³. W 1782 r. szlachta wiłkomierska nie wracała już do sprawy *Zbioru praw sądowych*, jak to uczyniły niektóre sejmiki litewskie. Dwa lata wcześniej do projektu *Kodeksu* Andrzeja Zamoyskiego odniesiono się w Wiłkomierzu niechętnie, broniąc uregulowań III Statutu Litewskiego⁹⁴. Instrukcja z 1782 r., choć bezprogramowa, nie powinna budzić niepokoju liderów obozu regalistycznego.

[in:] *Lietuvos Džidžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*, parengė Robertas JURGAITIS, Adam STANKEVIČ, Asta VERBICKIENĖ, Vilnius 2015, s. 19.

⁸⁸ Instrukcja poselska, Wiłkomierz, 19 VIII 1782, LVIA, fond SA, była 13935, k. 299v–300. O niechęci Stanisława Augusta do długich i szczegółowych instrukcji zob. Ryszard ŁASZEWSKI, *Instrukcje poselskie w drugiej połowie XVIII wieku*, Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Prawo, t. 12: 1973, s. 73–74; W. FILIPCZAK, *Sejmiki ziemi nurskiej*, s. 57–58.

⁸⁹ Instrukcja poselska, Wiłkomierz, 19 VIII 1782, LVIA, fond SA, była 13935, k. 300v–301.

⁹⁰ W. FILIPCZAK, *Życie sejmikowe*, s. 199.

⁹¹ Instrukcja poselska, Wiłkomierz, 19 VIII 1782, LVIA, fond SA, była 13935, k. 301–301v.

⁹² Zob. J. MICHAŁSKI, *Radziwiłł Karol Stanisław*, s. 258.

⁹³ Instrukcja poselska, Wiłkomierz, 19 VIII 1782, LVIA, fond SA, była 13935, k. 301v–302v; Jerzy MICHAŁSKI, *Dyplomacja polska w latach 1764–1795*, [in:] *Historia dyplomacji polskiej*, t. 2: 1572–1795, red. Zbigniew WÓJCIK, Warszawa 1982, s. 598–599.

⁹⁴ Krystyna ADOLPHOWA, *Szlachta litewska wobec Zbioru Praw Andrzeja Zamoyskiego (w świetle litewskich instrukcji poselskich z lat 1776, 1778, 1780, 1782)*, [in:] *Księga pamiątkowa koła historyków słuchaczy USB w Wilnie*, Wilno 1933, s. 168; Mečislovas JUČAS, *XVIII a. socialinės ir politinės problemos Lietuvos pavietų seimeliuose*, Lietuvos istorijos metraštis, 1973, s. 27.

Postawa posłów wilkomierskich na sejmie 1782 r. może być zweryfikowana dzięki imiennym tabelom głosowania (po dwa jawne) nad czterema punktami opozycyjnego projektu *O rezolucjach Rady*, zgłoszonego przez posła lubelskiego Stanisława K. Potockiego, a dotyczącego działań Rady Nieustającej i Departamentu Wojskowego w sprawie biskupa K. Sołtyka⁹⁵. Dwór był przeciwny projektowi, więc duże zaskoczenie stanowi to, że posłowie wilkomierscy w początkowym wotowaniu poparli pierwszy punkt projektu Potockiego. W siedmiu kolejnych wotowali już *negative*, czym potwierdzili swoje prokrólewskie nastawienie⁹⁶. Stanowisko reprezentantów powiatu w pierwszym głosowaniu mogło wynikać z zamieszania wśród litewskich regalistów, co dotyczyło nie tylko posłów wilkomierskich. Zostali oni wprowadzeni w błąd przez hetmana wielkiego koronnego Franciszka K. Branickiego w kwestii opinii króla o działaniach kapituły krakowskiej⁹⁷.

Przygotowania do obrad gromniczych w lutym 1783 r. znane są z zachowanej w warszawskim Archiwum Radziwiłłów planty sejmików deputackich i elekcyjnych. Z powiatu wilkomierskiego w Trybunale Litewskim mieli zasiąść sędzia ziemski A. Kościałkowski i Wit Janowicz⁹⁸. Wilkomierscy „primores” jeszcze raz nie przejęli się zewnętrznymi scenariuszami. Niestety w księgach sądowych wilkomierskich nie zachował się kredens dla deputatów wybranych na sejmiku 3 II 1783 r., który obradował pod dyktando marszałka I. Kościałkowskiego. Wiadomo, że deputatami zostali sędzia ziemski smoleński Justyn Anforowicz (kadencja grodzieńska) i miecznikowicz oszmiański Konstanty Soroka (kadencja wileńska)⁹⁹. Informując K. Radziwiłła o wynikach wyborów, I. Kościałkowski wyjaśniał, że sędzią Trybunału nie został jego brat, sędzia ziemski A. Kościałkowski, gdyż „do funkcji deputackiej umieszczonym być nie mógł” ze względu na bliżej nieokreślone „interesa” i „okoliczności”. Wit Janowicz natomiast nie znajdował się na sejmiku. Marszałek wilkomierski ręczył także, że wybrani deputaci to ludzie „godni” i przyjaciele Domu Radziwiłłowskiego. Ignacy Kościałkowski pisał, że powierzony mu list cyrkularny

⁹⁵ *Dyarusz seymu ordynaryjnego warszawskiego sześćo-niedzielnego... 1782*, wyd. Pius Kiciński, Warszawa 1782, s. 267, 287–289; Andrzej Stroynowski, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005, s. 163–164; W. Filipczak, *Życie sejmikowe*, s. 96–97.

⁹⁶ Tabele głosowań w izbie poselskiej, AGAD, ZP, sygn. 108, k. 29v, 33v, 46v, 50v, 64v, 68v, 81v, 85v.

⁹⁷ Witold Filipczak, *Stanisław August i Elżbieta Sapieżyna. Spór wokół losów sejmu 1782 roku*, [in:] *Władza i polityka w czasach nowożytnych*, red. Zbigniew Anusik, Łódź 2011, s. 69–70.

⁹⁸ Planta deputatów na Trybunał Główny W. Ks. Lit. roku 1783 i sejmików gromniczych co do elekcji ziemskich, AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dział II, sygn. 3160, s. 1.

⁹⁹ I. Kościałkowski do K. Radziwiłła, Wilkomierz, 3 II 1783, AGAD, AR V, sygn. 7399, s. 23; *Deputaci Trybunału Głównego*, s. 358–359.

K. Radziwiłła w sprawie przyjazdu na Litwę monarchy „w czasie przyzwoitym sejmikowania ogłoszony został powiatowi”¹⁰⁰.

Dzień po elekcji deputatów, 4 II 1783 r., zebrał się w Wiłkomierzu sejmik gospodarski (*boni ordinis*). Tematem obrad były skargi na niepraktykowane i przeciwne prawu, jak pisano, opłaty na komorach celnych, które narzuciła Komisja Skarbu Litewskiego¹⁰¹. W uchwale nazwano je podatkiem i uznano za szkodliwe dla handlu ryskiego¹⁰². W tej sprawie postanowiono skierować memoriał do Rady Nieustającej. Aby dopilnować uzyskania odpowiedzi, wysłano do Warszawy wybranego jednogłośnie na delegata sejmiku, prezydenta sądu ziemskiego J. Kuszelewskiego. Aby pokryć koszty podróży, pobytu w Warszawie i zapewnić rekompensatę „prac i fatyg”, szlachta podjęła uchwałę o charakterze podatkowym¹⁰³. Prawo zakazywało takich decyzji, ale sejmiki czasami podejmowały podobne działania, np. zbierając podatki pod nazwą „składki”¹⁰⁴. Szlachta wiłkomierska postanowiła, że od każdego dymu objętego taryfą podymnego należało wpłacić, razem z marcową ratą podatku za 1783 r., dodatkowe 15 gr. Przyjmująca pieniądze kancelaria grodzka miała wydawać kwity, sporządzić wykaz zaległości i przekazać go J. Kuszelewskiemu lub wyznaczonemu przez niego kolektorowi¹⁰⁵. *Laudum* podpisało 26 osób. Uchwałę sygnowali urzędnicy wiłkomierscy: marszałek I. Kościałkowski, podkomorzcy Michał Morykoni, chorąży F. Morykoni, sędziowie ziemscy D. Micewicz i A. Kościałkowski, stolnik K. Kościałkowski, sędzia grodzki M. Gąsecki oraz krajczy Tadeusz Kurmin. Warto odnotować udział jeszcze trzech Morykonich: pisarza wielkiego Benedykta, starosty brzeskiego Ignacego i majora Józefa¹⁰⁶. Podczas sejmiku gospodarskiego szlachta wiłkomierska podjęła też uchwałę w sprawach prywatnych – zaświadczenie dla Michała Pietrkiewicza¹⁰⁷.

Rok 1783 przyniósł zmianę na urzędzie starosty sądowego wiłkomierskiego. Od 1775 r. urząd starosty grodowego był elekcyjny, jednak na Litwie tej zasady nie zawsze przestrzegano, zwłaszcza w stosunku starostw przekazywanych na drodze cesji. Konsensa na nie król mógł wydawać (w ograniczonej

¹⁰⁰ Ibid., s. 23.

¹⁰¹ Instrukcja poselska, Wiłkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 309.

¹⁰² *Laudum* dla J. Kuszelewskiego, Wiłkomierz, 4 II 1783, LVIA, fond SA, była 13936, k. 36–36v.

¹⁰³ Ibid., k. 36v.

¹⁰⁴ Witold FILIPCZAK, *Sejmiki ziemi czerskiej 1780–1786*, Przegląd Nauk Historycznych, R. 9: 2010, nr 1, s. 146–147, 160–161.

¹⁰⁵ *Laudum* dla J. Kuszelewskiego, Wiłkomierz, 4 II 1783, LVIA, fond SA, była 13936, k. 36v–37.

¹⁰⁶ Ibid., k. 37–37v.

¹⁰⁷ List przyświadcający dla M. Pietrkiewicza, Wiłkomierz, 4 II 1783, LVIA, fond SA, była 13936, k. 34–35v.

liczbie) na podstawie ustawy z 1778 r.¹⁰⁸ Sprawa cesji starostwa wiłkomierskiego wiązała się ze sporami wokół zakupu przez Kazimierza N. Sapieżę starostwa brzeskolitewskiego od I. Morykoniego. Zagadnienie to zostało omówione w literaturze przedmiotu¹⁰⁹, więc ograniczę się do przypomnienia najważniejszych faktów. Stanisław August zgodził się na wspomniany zakup starostwa brzeskiego zgodnie z obietnicami złożonymi rosyjskiemu ambasadorowi Ottomowi M. von Stackelbergowi. Ponieważ generał artylerii litewskiej i jego matka Elżbieta Sapieżyna nie spełnili warunków monarchy, rozmowy na kilka miesięcy zostały wstrzymane. W tym czasie rodzina Morykonich starła się zabezpieczyć swoje interesy¹¹⁰. Wykorzystano zgodę króla na cesję starostwa wiłkomierskiego z 10 VII 1783 r.¹¹¹ Zgodnie z nią Marcjan Morykoni przekazał je synowi Benedyktowi, pisarzowi litewskiemu. Wpisu dokonano w księgach ziemskich wiłkomierskich 14 X 1783 r. (cesja miała datę o dzień wcześniejszą)¹¹². Król jednak, pod naciskiem O. von Stackelberga (musiał się on liczyć z Grigorijem Potiomkinem, protektorem F. K. Branickiego, brata E. Sapieżyny), w początkach października 1783 r. zażądał od Morykonich sprzedaży starostwa brzeskiego K. Sapieżę¹¹³. Pod presją Stanisława Augusta strony uzgodniły warunki transakcji¹¹⁴. Ignacy Morykoni twierdził, że sprzedaż starostwa brzeskiego przyniesie mu stratę, gdyż ojciec scedował starostwo wiłkomierskie Benedyktowi, a pierwotnie było przeznaczone dla niego (w 1781 r. uzyskano konsens króla na taką cesję)¹¹⁵. Zapis starostwa wiłkomierskiego dla B. Morykoniego został więc anulowany i wykreślony z księgi ziemskiej 25 XI 1783 r.¹¹⁶

¹⁰⁸ W. FILIPCZAK, *Elekcje ziemskich*, s. 585, 588–589. Zob. też UWT, s. 32.

¹⁰⁹ Witold FILIPCZAK, *Polityczna rola Elżbiety z Branickich Sapieżyny w latach 1783–1784*, [in:] *Wielkie rody dawnej Rzeczypospolitej XVI–XIX wieku*, t. 1: *Sapieżowie*, red. Tomasz CIESIELSKI, Mariusz SAWICKI, Opole 2018, s. 208–216. Zob. też Bronisław ZALESKI, *Korespondencja krajowa Stanisława Augusta z lat 1784 do 1792*, Poznań 1872, s. 16–19.

¹¹⁰ Bracia Morykoni twierdzili, że negocjacje z K. N. Sapieżą uważali za zerwane; zob. Ignacy Morykoni do króla, Grodno, 22 X 1783, BCzart., sygn. 673, s. 811–812; B. Morykoni do króla, Grodno, 29 X 1783, BCzart., sygn. 673, s. 815–816; W. FILIPCZAK, *Polityczna rola*, s. 210–216.

¹¹¹ Przywilej Stanisława Augusta na cesję starostwa wiłkomierskiego B. Morykoniemu, Warszawa, 10 VII 1783 (wpis został w księdze przekreślony), LVIA, fond SA, była 14212, k. 366–367. Król chciał zapewnić Morykonim utrzymanie starostwa wiłkomierskiego; zob. Król do J. Chreptowicza, 22 VI 1783 (minuta), BCzart., sygn. 655, s. 1230.

¹¹² Przyznanie zapisu cesyjnego na starostwo sądowe wiłkomierskie, Wiłkomierz, 13 X 1783 (w księdze tekst cesji przekreślono), LVIA, fond SA, była 14212, k. 364–365.

¹¹³ Król do I. Morykoniego, 2 i 25 X 1783, BCzart., sygn. 673, s. 803–809; Król do B. Morykoniego, 22 X 1783 (minuty listów), BCzart., sygn. 673, s. 813–814.

¹¹⁴ Łukasz KĄDZIELA, *Sapieża Kazimierz Nestor*, [in:] PSB, t. 35, Wrocław 1994, s. 53; W. FILIPCZAK, *Polityczna rola*, s. 215–216.

¹¹⁵ I. Morykoni do króla, Grodno, 22 X 1783, BCzart., sygn. 673, s. 811–812; W. FILIPCZAK, *Polityczna rola*, s. 214–215; UWW, s. 497.

¹¹⁶ Przyznanie zapisu cesyjnego na starostwo sądowe wiłkomierskie, Wiłkomierz, 13 X 1783 (notatka poniżej przekreślonego tekstu), LVIA, fond SA, była 14212, k. 365.

Ignacy Morykoni został starostą wilkomierskim i mianował 30 XI 1783 r. majora J. Morykoniego na podstarościgo, a szambelana Michała Kuszelewskiego na sędziego grodzkiego¹¹⁷.

Kolejny sejmik zebrał się na zamku wilkomierskim, z powodu wyboru deputata, 9 II 1784 r. Sędziami trybunalskimi zostali sędzic ziemski wilkomierski Chryzostom Nowomieyski (kadencja grodzieńska) i łowczy wilkomierski Justyn Parafianowicz (kadencja wileńska). Po jednogłośnie wyborze deputaci złożyli przepisana w Statucie Litewskim przysięgę¹¹⁸. Według listu kierującego obradami marszałka I. Kościałkowskiego do K. Radziwiłła wynik elekcji tym razem był zgodny z życzeniem wojewody wileńskiego¹¹⁹. Pod kredensami podpisało się odpowiednio 29 i 28 osób. Poza marszałkiem wilkomierskim w obradach uczestniczyli inni urzędnicy powiatu: podkomorzy Michał Morykoni, starosta I. Morykoni, chorąży F. Morykoni, sędziowie ziemscy J. Kuszelewski (prezydent), A. Kościałkowski i D. Micewicz, stolnik K. Kościałkowski, pisarz ziemski S. Siesicki, podstarości J. Morykoni, sędzia grodzki M. Gąseczki, podczaszy A. Broniec, horodniczy Adam Zabielski, koniuszy A. M. Pomarnacki oraz skarbnik I. Bohusz. Wśród sygnatariuszy uchwał byli także: pisarz skarbowy litewski Marcjan Morykoni (eks-starosta wilkomierski), pisarz wielki B. Morykoni oraz strażnik kowieński J. Hoppen¹²⁰. Podpisy pod kredensami wskazują na dominację Morykonich w powiecie wilkomierskim.

Wyniki sejmiku świadczą o współdziałaniu wilkomierskich elit z Nieświeżem, jednak kilka miesięcy później doszło do zgrzytu między Morykoniami a K. Radziwiłłem. Wojewoda wileński chciał, aby pióro grodzkie otrzymał skarbnik lidzki Walenty Gorecki¹²¹. W maju 1784 r. Marcjan Morykoni wyjaśniał, że jego syn Ignacy na roczkach marcowych nadał urząd regentowi ziemskimu i grodzkiemu Wincentemu Tomaszewiczowi¹²². W rzeczywistości wydany przez I. Morykoniego kredens na pióro grodzkie nosił datę 13 IV 1784 r.¹²³

¹¹⁷ Kredensy na urzędy podstarościgo i sędziego grodzkiego, Wilkomierz, 30 XI 1783 (wpisy z 1 XII 1783), LVIA, fond SA, była 13936, k. 551–554v.

¹¹⁸ Kredensy dla deputatów, Wilkomierz, 9 II 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 22–23.

¹¹⁹ I. Kościałkowski do K. Radziwiłła, Popiel, 14 II 1784, AGAD, AR V, sygn. 7399, s. 35.

¹²⁰ Kredensy dla deputatów, Wilkomierz, 9 II 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 22v, 23v.

¹²¹ Prawdopodobnie był on adwokatem w Trybunale Litewskim; zob. A. STANKEVIČ, op.cit., s. 348. W lutym 1792 r. W. Gorecki pełnił funkcję asesora na sejmiku w Wilnie; zob. R. JURGAITIS, *Nuo bajoriškosios*, s. 198.

¹²² Marcjan Morykoni do K. Radziwiłła, 12 V 1784, AGAD, AR V, sygn. 10051, s. 37–39. Wincenty Tomaszewicz jako regent wielokrotnie przyjmował do akt grodzkich dokumenty sejmikowe.

¹²³ Kredens na pisarstwo grodzkie, Aleksandrów, 13 IV 1784 (wpis do akt 4 V 1784), LVIA, fond SA, była 13937, k. 110–110v.

Marcjan Morykoni pisał do K. Radziwiłła, że okoliczności tej sprawy zapewne wyjaśnił mu już, przebywający w Nieświeżu, B. Morykoni¹²⁴.

W tym czasie trwały już przygotowania do sejmików poselskich, które pierwszy raz za Stanisława Augusta miały poprzedzić sejm zwołany do Grodna¹²⁵. Według listy kandydatów do poselstwa powstałej w Gabinetcie króla na poparcie dworu mogli liczyć B. Morykoni i podkomorzyc Ignacy Dąbrowski. W plancie wymienieni byli też: „którykolwiek” Kościałkowski, wojski A. Komorowski, eks-pisarz grodzki J. Kublicki Piottuch i podkomorzy mozyrski Kazimierz Ludwik Jeleński¹²⁶ (mąż starościanki wilkomierskiej Anny z Moryknich¹²⁷). W plancie sejmikowej przy powiecie wilkomierskim znalazła się adnotacja wskazująca na rolę Morykonich¹²⁸. Wykaz postawał zapewne przed końcem maja, gdyż nie został w nim uwzględniony inny pretendent – sędzia ziemski (prezydent) J. Kuszelewski. W liście z 23 V 1784 r. prosił on K. Radziwiłła o umieszczenie „w regestrze życzonych [...] do poselstwa kandydatów”¹²⁹. Sędzia ziemski był posłem na sejm w 1778 r. O jego przywiązaniu do K. Radziwiłła miał poświadczyć inny poseł na ten sejm – sędzia-prezydent ziemski żmudzki Jacek A. Puttkamer¹³⁰. W Nieświeżu odbyły się przedsejmikowe spotkania, w których uczestniczył I. Kościałkowski. Marszałek wilkomierski w lipcu 1784 r. prosił K. Radziwiłła o wsparcie kandydatury szambelana Stanisława Komorowskiego. Nie znalazł się on w rejestrze promowanych posłów, choć wojewoda wileński zachęcał go do podjęcia się funkcji jeszcze w czasie noworocznych spotkań w Nieświeżu¹³¹. Później I. Kościałkowski ponowił prośbę o listy z rekomendacją S. Komorowskiego na posła¹³².

¹²⁴ Marcjan Morykoni do K. Radziwiłła, 12 V 1784, AGAD, AR V, sygn. 10051, s. 37.

¹²⁵ Uniwersał na seymiki poselskie przedsejmowe (dla województwa inflanckiego), Warszawa, 20 V 1784, NGAB, fond 1503, opis 1, sprawa 392, k. 13; A. Страйноўскі, *Скліканне першага*, s. 259, 264–265.

¹²⁶ Kandydaci do poselstwa w r. 1784, AGAD, ZP, sygn. 128, k. 19v.

¹²⁷ Dariusz ROLNIK, *Województwo mińskie i Jeleńscy w życiu publicznym Rzeczypospolitej w latach 1764–1795 w świetle ich korespondencji*, Katowice 2018, s. 50–53.

¹²⁸ Kandydaci do poselstwa w roku 1784, AGAD, ZP, sygn. 128, k. 19v. Także w 1786 r. obsadę miejscowych mandatów B. Morykoni miał uzgodnić z K. Radziwiłłem; zob. Kopia rejestru posłów z 2 VI 1786, BCzart., sygn. 729, s. 559; Konkurenci do poselstwa 1786, AGAD, ZP, sygn. 132, k. 52. Zob. też Adam DANILCZYK, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010, s. 107–108.

¹²⁹ J. Kuszelewski do K. Radziwiłła, Wilno, 23 V 1784, AGAD, AR V, sygn. 8117, s. 39–40.

¹³⁰ Ibid., s. 39; W. FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku*, s. 94, 98. Na temat związku J. A. Puttkamera z K. Radziwiłłem zob. Waclaw SZCZYGIELSKI, *Puttkamer Jacek Antoni*, [in:] PSB, t. 29, Wrocław 1986, s. 473.

¹³¹ I. Kościałkowski do K. Radziwiłła i do [Hieronima Radziwiłła?], Popiel, 18 VII 1784, AGAD, AR V, sygn. 7399, s. 44, 46.

¹³² Ignacy Kościałkowski prosił wojewodę wileńskiego o poparcie starań swojego brata, szambelana K. Kościałkowskiego, o poselstwo inflanckie; zob. I. Kościałkowski do K. Radziwiłła,

Sejmik przedsejmowy 16 VIII 1784 r. zagał I. Kościałkowski. Po odczytaniu instrukcji królewskiej marszałek wiłkomierski podał pięciu kandydatów na posłów. Byli nimi: pisarz wielki litewski B. Morykoni, sędzia prezydent ziemski J. Kuszelewski, koniuszy A. Pomarnacki, podkomorzyc I. Dąbrowski i szambelan S. Komorowski¹³³. Z wymienianych wcześniej pretendentów nie ubiegali się o mandaty: wojski A. Komorowski, J. Kublicki Piottuch i podkomorzy moryzski K. L. Jeleński¹³⁴. Jednogłośnie uzgodniono wybór B. Morykoniego. Pod wpływem perswazji sejmikujących kandydatury wycofali koniuszy A. Pomarnacki i podkomorzyc I. Dąbrowski. Józef Kuszelewski i Stanisław Komorowski nie chcieli ustąpić, więc konieczne okazało się głosowanie. Marszałek wiłkomierski przełożył je na następny dzień. Kolejną sesję zagajono 17 VIII 1784 r. Po przystąpieniu do kontynuacji głosowania szambelan S. Komorowski, „za perswazją obywatelską i z uwagi na zatrudnienie czasu”, zrezygnował z ubiegania się o funkcję¹³⁵. Nie jest jasne, czy zwrot „w kontynuacji tegoż kreskowania się” oznaczał oddawanie głosów, czy procedury je przygotowujące. Ignacy Kościałkowski przeniósł obrady na kolejny dzień, żeby ułatwić negocjacje w sprawie kompromisu. Ponieważ udało się do niego doprowadzić, na drugiego posła wybrano J. Kuszelewskiego¹³⁶. Silną rywalizację o mandaty (pierwszy raz po 1776 r. przystąpiono do głosowania) należy tłumaczyć tym, że najbliższy sejm miał się zebrać na Litwie¹³⁷. Obrady w Grodnie oznaczały niższe koszty podróży i pobytu w mieście sejmowym, a także możliwość pokazania się przed litewską publicznością¹³⁸.

Kredens dla posłów podpisały 44 osoby, a instrukcję 45 osób. W gronie tym znalazła się duża grupa wiłkomierskich urzędników: marszałek I. Kościałkowski, podkomorzy Michał Morykoni, chorąży F. Morykoni, sędzia ziemski D. Micewicz, wojski A. Komorowski, stolnik K. Kościałkowski, pisarz ziemski S. Siesicki, podstarości J. Morykoni, sędziowie grodzcy M. Kuszelewski i M. Gąsecki, pisarz grodzki W. Tomaszewicz, cześnik J. Toplicki, koniuszy A. Pomarnacki i mieczny Ignacy Butler. Nie zabrakło też pisarza skarbowego Marcjana Morykoniego (jego syn Benedykt został posłem, więc się nie podpisał).

Wadwy, lipiec 1784, AGAD, AR V, sygn. 7399, s. 48–49; K. ZIENKOWSKA, *Kościałkowski Kazimierz*, s. 392.

¹³³ Kredens dla posłów, Wiłkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 310–310v.

¹³⁴ Kandydaci do poselstwa w r. 1784, AGAD, ZP, sygn. 128. k. 19v.

¹³⁵ Kredens dla posłów, Wiłkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 310v.

¹³⁶ *Ibid.*, k. 310v–311.

¹³⁷ W Wilnie w 1784 r. o poselstwo ubiegało się 9 kandydatów; zob. R. JURGAITIS, *Vilniaus seimelio*, s. 134.

¹³⁸ Omówienie obrad sejmu do rozłączenia się izb zob. Анджэй Страйноўскі, *Соім у Горадні ў 1784 г. Аб'яднаньня пасяджэнні палат 6–23 кастрычніка 1784 г.* [Andżej STRAJNOSKI, *Sojm u Horadni u 1784 h. Abjadnanyja pasiadżenni palat 6–23 kastyrcznika 1784 h.*], Arche, 2017, no. 2 (152), s. 199–224. Zob. też A. STROYNOWSKI, *Znaczenie alternaty*, s. 130–138.

W obradach uczestniczył także J. Parafianowicz, deputat Trybunału. Liczniejszy niż zwykle był udział Kuszelewskich (oprócz wcześniej wymienionych pojawili się: rotmistrz wilkomierski Antoni, koniuszy upicki Józef, mostowniczy upicki Michał), którzy przybyli wesprzeć swego krewniaka, prezydenta sądu ziemskiego¹³⁹.

Uchwalona 17 VIII 1784 r. instrukcja miała 14 punktów i była nieco krótsza niż w 1778 i 1782 r. (odpowiednio 17 i 15), choć dłuższa niż w 1780 r. (tylko siedem punktów)¹⁴⁰. W pierwszym punkcie dziękowano królowi za zwołanie parlamentu do Grodna. W następnym domagano się przestrzegania prawa opisującego litewską alternatę także na następnych sejmach. Żądano zrównania prerogatyw Litwy i Korony poprzez alternatę miejsc wojewodów wileńskiego i poznańskiego w senacie. Interesujący był punkt dotyczący reformy sądownictwa. Proponowano podział Trybunału Litewskiego na dwa odrębne (z osobnymi marszałkami) i „nieustanne”, a dokładniej działające przez 10 miesięcy. Miały obradować, zgodnie z dotychczasowym systemem kadencji, w Grodnie i w Wilnie¹⁴¹. Również w Koronie (zwłaszcza na Mazowszu i w Małopolsce) formułowano wówczas postulaty podziału Trybunału Koronnego na małopolski i wielkopolski, ale tam nawiązywano do reform wprowadzonych przez Czartoryskich i obowiązujących w latach 1764–1768¹⁴². W instrukcji powrócono do kwestii arbitralnie narzuconych opłat celnych, z powodu której rok wcześniej sejmik gospodarski wysłał delegata do Warszawy. Sprawę uznano za materię stanu i domagano się, aby Komisja Skarbu Litewskiego nie narzucała podatków¹⁴³.

Na uwagę zasługują niektóre punkty dotyczące osób prywatnych, zwłaszcza zaś pochwały gen. Jana Komarzewskiego, którego sejmik wilkomierski polecał względem sejmu i króla¹⁴⁴. Opozycja magnacka ostro zwalczała szefa

¹³⁹ Kredens dla posłów, Wilkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 311–311v. Niemal ten sam zestaw podpisów, choć czasem w innej kolejności jest pod instrukcją poselską; zob. *ibid.*, k. 309v.

¹⁴⁰ W. FILIPCZAK, *Sejmiki w Wilkomierzu*, s. 230–258.

¹⁴¹ Instrukcja poselska, Wilkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 308–308v.

¹⁴² Jerzy MICHAŁSKI, *Reforma sądownictwa na sejmie konwokacyjnym 1764 roku*, [in:] *Między wielką polityką a szlacheckim partykularzem. Studia z dziejów nowożytnej Polski i Europy ku czci Profesora Jacka Staszewskiego*, Toruń 1993, s. 309–310; Waldemar BEDNARUK, *Trybunał Koronny. Szlachecki sąd najwyższy w latach 1578–1794*, Lublin 2008, s. 263–264; Witold FILIPCZAK, *Organizacja sądownictwa w świetle uchwał sejmików koronnych 1778–1786*, [in:] *Między Barokiem a Oświeceniem. Prawo i bezprawie*, red. Stanisław ACHREM CZYK, Jerzy KIEŁBIK, Olsztyn 2018, s. 103–105.

¹⁴³ Instrukcja poselska, Wilkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 309. O działalności Komisji Skarbu Litewskiego w tym okresie zob. Piotr P. PILARCZYK, *Kontrola państwa w Polsce przedrozbiorowej – komisje skarbowe jako organy kontroli*, Kontrola Państwowa, 2016, nr 2, s. 168–178.

¹⁴⁴ Instrukcja poselska, Wilkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 309.

Kancelarii Wojskowej Stanisława Augusta i jego politykę militarną¹⁴⁵. W instrukcji proszono o względy dla podskarbiego A. Tyzenhauza i pisarza grodzkiego pińskiego Tadeusza Andrzejkowicza (niegdyś regenta ekonomicznego Komisji Skarbowej) z powodu surowych dekretów powołanej w 1780 r. „ekstra-komisji” badającej działalność Komisji Skarbu Litewskiego¹⁴⁶. W instrukcji nie zabrakło punktu w interesie Karola i Hieronima Radziwiłłów. Domagano się, aby posłowie wstawiali się za nimi w sprawie długów należnych od Rzeczypospolitej, a uznanych (w kwocie 4 mln złp) przez sejm w 1780 r.¹⁴⁷ Rekomendowano także: nagrodę dla F. Bukatego, posła w Wielkiej Brytanii i uwolnienie od ograniczeń skartabellatu Piramowiczów¹⁴⁸. Instrukcja poselska z 1784 r. potwierdza dominację regalistów w powiecie wilkomierskim.

Zalecenia sejmiku przedsejmowego wpłynęły na parlamentarną aktywność posłów wilkomierskich. Na sesji 23 X 1784 r., w czasie kontroli Komisji Skarbu Litewskiego, J. Kuszelewski mówił o zażaleniach na działalność Komisji Skarbowej. Obywatele wilkomierscy skarżyli się na sposób liczenia przez oficjalistów skarbowych cła od wywozu produktów lnianych. Prezydent sądu ziemskiego kwestionował wyjaśnienia Komisji, która powołała się na instruktarz celny z 1765 r. Stwierdził, że nie miał on sejmowego potwierdzenia¹⁴⁹. Powołując się na instrukcję, poseł wilkomierski wniósł instancje za A. Tyzenhauzem i T. Andrzejkowiczem w sprawie wyroków „ekstra-komisji” oraz polecił stanom sejmowym J. Komarzewskiego i F. Bukatego¹⁵⁰. Józef Kuszelewski wrócił do sprawy egzekucji dekretu przeciwko podskarbiemu nadwornemu 25 X 1784 r., przy kontroli Rady Nieustającej¹⁵¹. O wyroku „ekstra-komisji” w sprawie A. Tyzenhauza mówił 27 X 1784 r. B. Morykoni, siostrzeniec podskarbiego. Poseł wilkomierski obszernie argumentował, że sejm ma prawo kontrolować i zmienić wyrok „ekstra-komisji”. Wyrażał też wątpliwości co do prawnej podstawy dekretu¹⁵². Na sesji 28 X 1784 r. dwa razy wystąpił J. Kuszelewski. Poparł projekt dotyczący spłaty przez Rzeczpospolitą długu Radziwiłłom. Przypomniwał, że zgodnie z ustawą z 1780 r. sprawa powinna być decy-

¹⁴⁵ Emanuel ROSTWOROWSKI, *Sprawa aukcji wojska na tle sytuacji politycznej przed Sejmem Czteroletnim*, Warszawa 1957, s. 142–159; A. DANILCZYK, op.cit., s. 164.

¹⁴⁶ Instrukcja poselska, Wilkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 308v–309; S. KOŚCIAŁKOWSKI, op.cit., t. 2, s. 477–501.

¹⁴⁷ Instrukcja poselska, Wilkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 308v; J. MICHAŁSKI, *Radziwiłł Karol*, s. 258.

¹⁴⁸ Instrukcja poselska, Wilkomierz, 17 VIII 1784, LVIA, fond SA, była 13937, k. 309.

¹⁴⁹ *Dyaryusz Seymu wolnego ordynarynego grodzińskiego szescioniedzielnego roku panskiego 1784...*, wyd. Mateusz TUKAŁSKI-NIELUBOWICZ, Warszawa 1785 (dalej cyt. *Diaryusz 1784*), s. 278–281.

¹⁵⁰ Ibid., s. 282.

¹⁵¹ Ibid., s. 342–344.

¹⁵² Ibid., s. 370–373; S. KOŚCIAŁKOWSKI, op.cit., t. 2, s. 511–512.

dowana większością głosów, jako ekonomiczna¹⁵³. Prezydent sądu ziemskiego poparł też projekt w interesie A. Tyzenhauza¹⁵⁴. Posłowie wilkomierscy należeli do aktywnych dyskutantów w tej materii. Stanisław Kościałkowski zaliczył ich do grupy czołowych obrońców podskarbiego¹⁵⁵. Warto zauważyć, że punkt instrukcji o alternacji miejsc wojewodów wileńskiego i poznańskiego w senacie antycypował wydarzenia na sejmie. Na sesji 7 X 1784 r. powstał spór o pierwszeństwo między posiadaczami tych urzędów – Augustem Sułkowskim a K. Radziwiłłem¹⁵⁶.

Na sejmikach wilkomierskich z lat 1781–1784, podobnie jak w okresie 1777–1780, dominowała regalistyczna elita powiatu. Na niezbyt licznych zgromadzeniach pod uchwałami podpisywało się od 21 do 45, dużą grupę stanowili miejscowi urzędnicy. We wszystkich sejmikach uczestniczyli (podpisali ich uchwały lub zostali wybrani/kandydowali na urzędy): marszałek (od 1781 r.) I. Kościałkowski, podkomorzy Michał Morykoni, sędzia ziemski (od 1781 r.) D. Micewicz i sędzia grodzki M. Gąsecki. Po sejmiku elekcyjnym w 1781 r. najwyższy urząd w powiecie miał I. Kościałkowski, ale faktycznie dominowała rodzina Morykonich¹⁵⁷. Czołową postacią miejscowych regalistów był pisarz wielki litewski B. Morykoni. Związki wilkomierskich elit z liderami litewskich regalistów dawały im dość dużą niezależność. Synowie Marcjana Morykoniego i Aleksandry z Tyzenhauzów¹⁵⁸, Benedykt i Ignacy, byli siostrzeńcami podskarbiego A. Tyzenhauza. Z listu J. Chreptowicza do K. Kościałkowskiego dowiadujemy się o bliskich relacjach siostry podkanclerzego (wówczas już nieżyjącej) z Kościałkowskimi¹⁵⁹. Przedstawiciele obu czołowych rodzin korespondowali z K. Radziwiłłem. Relacje z Nieświeżem nie były jednak typowo klientalne. Wilkomierscy „primores” swobodnie podchodzili do sejmikowych rekomendacji wojewody wileńskiego. Wspomnieć można też losy sprawy K. Radziwiłła z Borowskimi w grodzie wilkomierskim. Nie zaciążyło to na relacjach Morykonich z Nieświeżem, gdyż w listopadzie 1785 r. B. Morykoni zrzucił się z przyrodnią siostrą wojewody wileńskiego, którą w następnym roku

¹⁵³ *Diariusz 1784*, s. 389–390.

¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 393.

¹⁵⁵ S. KOŚCIAŁKOWSKI, *op.cit.*, t. 2, s. 506; A. KALENKIEWICZÓWNA, *op.cit.*, s. 129.

¹⁵⁶ *Diariusz 1784*, s. 28–29; R. JURGAIŃIS, *Nuo bajoriškosios*, s. 295; idem, *Funkcjonowanie sejmiku wileńskiego w latach 1717–1795. Między szlacheckim parlamentaryzmem a samorządem*, [in:] *Praktyka życia publicznego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI–XVIII wieku*, red. Urszula AUGUSTYŃIAK, Andrzej B. ZAKRZEWSKI, Warszawa 2010, s. 40–41.

¹⁵⁷ Sytuacja zmieniła się w czasach Sejmu Wielkiego. W lutym 1792 r. na sejmiku wilkomierskim dominowali Kościałkowscy, z marszałkiem Ignacym na czele; zob. Wojciech SZCZYGIELSKI, *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*, Łódź 1994, s. 303–304.

¹⁵⁸ L. ŻYTKOWICZ, *Morykoni Ignacy*, s. 21.

¹⁵⁹ J. Chreptowicz do K. Kościałkowskiego (wpis do akt z 23 VI 1783), LVIA, fond SA, była 14212, k. 228–228v.

poślubił¹⁶⁰. Samodzielność wiłkomierskich liderów sejmikowych wynikała zapewne z zaufania, które mieli do nich Stanisław August i J. Chreptowicz. Aktualny stan badań nie pozwala odpowiedzieć na pytanie, czy mamy do czynienia z sytuacją typową na Litwie. Odnoszę wrażenie, że rosnąca samodzielność lokalnych elit wobec magnaterii nie była czymś szczególnym (zwłaszcza jeżeli „primores” mogli liczyć na wsparcie dworu). Za bardziej specyficzny rys sytuacji w powiecie wiłkomierskim w badanym okresie uważam brak ostrych napięć związanych z rywalizacją czołowych rodzin szlacheckich. Liderzy obozu regalistycznego nie ingerowali w szczegóły akcji sejmikowej w powiecie, który uchodził za politycznie bezpieczny, gdyż opozycja nie miała okazji wygrywać na swojej korzyść konfliktów na tle personalnym.

BIBLIOGRAFIA

- Adolphowa, Krystyna. “Szlachta litewska wobec Zbioru Praw Andrzeja Zamoyskiego (w świetle litewskich instrukcyj poselskich z lat 1776, 1778, 1780, 1782).” In *Księga pamiątkowa koła historyków słuchaczy USB w Wilnie*, 156–188. Wilno: Wydawnictwo Zrzeszenia Kół Naukowych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, 1933.
- Bednaruk, Waldemar. *Sejmiki lubelskie w okresie stanisławowskim (1764–1794)*. Lublin: Wydawnictwa KUL, 2011.
- Bednaruk, Waldemar. *Trybunał Koronny. Szlachecki sąd najwyższy w latach 1578–1794*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2008.
- Czeppe, Maria. “Sołtyk Kajetan Ignacy.” In *Polski słownik biograficzny*, vol. 40, 386–404. Warszawa, Kraków: Instytut Historii PAN, 2001.
- Danilczyk, Adam. *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2010.
- Filipczak, Witold. “Anna z Pocięjów Tyszkiewiczowa, wojewodzina smoleńska. Rola polityczna w czasach Rady Nieustającej.” In *Kobiety i władza w czasach dawnych*, edited by Bożena Czwojdrak and Agata A. Kluczek, 405–434. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015.
- Filipczak, Witold. “Ekonomie litewskie w polityce sejmikowej Stanisława Augusta po upadku Antoniego Tyzenhauza (1780–1783).” *Przegląd Nauk Historycznych* 5/1 (2006): 235–276.
- Filipczak, Witold. “Elekcje ziemskich urzędników sądowych w czasach Rady Nieustającej.” In *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI–XVIII wieku. O znaczeniu idei wyboru – między prawami i obowiązkami*, edited by Mariusz Markiewicz, Dariusz Rolnik and Filip Wolański, 582–597. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016.

¹⁶⁰ B. Morykoni do króla, Grodno, 27 XI 1785, BCzart., sygn. 697, s. 941–942; L. Żytkowicz, *Morykoni Benedykt*, s. 20.

- Filipczak, Witold. "Organizacja sądownictwa w świetle uchwał sejmików koronnych 1778–1786." In *Między Barokiem a Oświeceniem. Prawo i bezprawie*, edited by Stanisław Achremczyk and Jerzy Kiełbik, 101–119. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, 2018.
- Filipczak, Witold. "Polityczna rola Elżbiety z Branickich Sapieżyny w latach 1783–1784." In *Wielkie rody dawnej Rzeczypospolitej XVI–XIX wieku*, vol. 1: *Sapiehowie*, edited by Tomasz Ciesielski and Mariusz Sawicki, 203–226. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2018.
- Filipczak, Witold. *Sejm 1778 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Semper”, 2000.
- Filipczak, Witold. "Sejmiki w Wilkomierzu w czasach dominacji Antoniego Tyzenhauza (1777–1780)." In *Aktual'nyye problemy ustoru u kul'tury. Zbornik navukovykh artykulaw*, vol. 2: *Parlamyentaryzm u Vyalikim Knyastvye Litovskim u XVIII stahoddi*, edited by Andrey U. Matsuk and Robyertas Yurhaytsis, 230–258. Minsk: Byelaruskaya navuka, 2020.
- Filipczak, Witold. "Sejmiki ziemi czerskiej 1780–1786." *Przegląd Nauk Historycznych* 9/1 (2010): 139–179.
- Filipczak, Witold. "Sejmiki ziemi nurskiej 1780–1786." *Przegląd Nauk Historycznych* 13/1 (2014): 23–62.
- Filipczak, Witold. "Stanisław August i Elżbieta Sapieżyna. Spór wokół losów sejmu 1782 roku." In *Władza i polityka w czasach nowożytnych*, edited by Zbigniew Anusik, 53–75. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.
- Filipczak, Witold. *Życie sejmikowe prowincji wielkopolskiej w latach 1780–1786*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2012.
- Jučas, Mečislovas. "XVIII a. socialinės ir politinės problemos Lietuvos pavietų seimeliuose." *Lietuvos istorijos metraštis* (1973): 21–37.
- Jurgaitis, Robertas. "Funkcjonowanie sejmiku wileńskiego w latach 1717–1795. Między szlacheckim parlamentaryzmem a samorządem." In *Praktyka życia publicznego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI–XVIII wieku*, edited by Urszula Augustyniak and Andrzej B. Zakrzewski, 35–53. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2010.
- Jurgaitis, Robertas. *Nuo bajoriškosios savivaldos iki parlamentarizmo: Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m. Monografija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2016.
- Jurgaitis, Robertas. "Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m." PhD diss., Vytauto Didžiojo universitetas, 2007.
- Jurgaitis, Robertas and Adam Stankevič. "Įvadas." In *Lietuvos Džidžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*, edited by Robertas Jurgaitis, Adam Stankevič and Asta Verbickienė, 11–34. Vilnius: UAB „Vitae Litera”, 2015.
- Jusupović, Monika. *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabiełłów w latach 1733–1795*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2014.
- Jusupović, Monika. "Uczestnicy sejmików kowieńskich w czasach Augusta III i Stanisława Augusta Poniatowskiego – teoria i praktyka." *Rocznik Lituanistyczny* 2 (2016): 127–142.

- Kalenkiewiczówna, Anna. "Rozkład partii Tyzenhauza na tle sejmików litewskich." In *Księga pamiątkowa koła historyków słuchaczy USB w Wilnie*, 121–155. Wilno: Wydawnictwo Zrzeszenia Kół Naukowych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, 1933.
- Kądziela, Łukasz. "Sapieha Kazimierz Nestor." In *Polski słownik biograficzny*, vol. 35, 52–67. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1994.
- Kościąłkowski, Stanisław. *Antoni Tyzenhauz. Podskarbi nadworny litewski*, vol. 1–2. Londyn: Wydawnictwo Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego w Londynie, 1970–1971.
- Krakowski, Bernard. "Kościąłkowski Tadeusz." In *Polski słownik biograficzny*, vol. 14, 396–397. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968–1969.
- Łaszewski, Ryszard. "Instrukcje poselskie w drugiej połowie XVIII wieku." *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Prawo* 12 (1973): 69–83.
- Michalski, Jerzy. "Dyplomacja polska w latach 1764–1795." In *Historia dyplomacji polskiej*, vol. 2: 1572–1795, edited by Zbigniew Wójcik, 483–697. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.
- Michalski, Jerzy. "Reforma sądownictwa na sejmie konwokacyjnym 1764 roku." In *Między wielką polityką a szlacheckim partykularzem. Studia z dziejów nowożytnej Polski i Europy ku czci Profesora Jacka Staszewskiego*, 295–313. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1993.
- Michalski, Jerzy. "Sejmiki poselskie 1788 r. (cz. II)." *Przegląd Historyczny* 51/2 (1960): 331–367.
- Michalski, Jerzy. "Wokół powrotu Karola Radziwiłła z emigracji pobarskiej." *Kwartalnik Historyczny* 106/4 (1999): 21–72.
- Morzy, Józef. *Kryzys demograficzny na Litwie i Białorusi w II połowie XVII wieku*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 1965.
- Pilarczyk, Piotr P. "Kontrola państwowa w Polsce przedrozbiorowej – komisje skarbowe jako organy kontroli." *Kontrola Państwowa* (2016) issue 2: 162–179.
- Rachuba, Andrzej, Przemysław P. Romaniuk, Andrej Macuk and Jewgienij Aniszczenko, eds. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1697–1794). Spis*. Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2004.
- Rachuba, Andrzej, Henryk Lulewicz, Przemysław P. Romaniuk, Andrej Haratym, Andrej Macuk and Jaugien Aniszczanko, eds. *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, vol. 2: *Województwo trockie. XIV–XVIII wiek*. Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2009.
- Rachuba, Andrzej, Henryk Lulewicz, Przemysław P. Romaniuk, Uładzimir Jemialianczuk and Andrej Macuk, eds. *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, vol. 1: *Województwo wileńskie. XIV–XVIII wiek*. Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2004.
- Rachuba, Andrzej, Henryk Lulewicz and Przemysław P. Romaniuk, eds. *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, vol. 4: *Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie. XIV–XVIII wiek*. Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2003.

- Rachuba, Andrzej. *Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2002.
- Rolnik, Dariusz. *Województwo mińskie i Jeleńscy w życiu publicznym Rzeczypospolitej w latach 1764–1795 w świetle ich korespondencji*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018.
- Rostworowski, Emanuel. *Sprawa aukcji wojska na tle sytuacji politycznej przed Sejmem Czteroletnim*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957.
- Rudnicki, Kazimierz. *Biskup Kajetan Sołtyk 1715–1788*. Kraków, Warszawa: W. L. Anczyc, 1906.
- Rymszyńska, Maria. *Gabinet Stanisława Augusta*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962.
- Stankevič, Adam. "Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. II pusėje: bajoriškosios teisės raiška." PhD diss., Vilniaus universitetas, 2013.
- Stroynowski, Andrzej. *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*. Łódź: Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych w Łodzi, 2005.
- Stroynowski, Andrzej. "Sklikanie pierszaga przy Stanisławu Augustu Poniatowskim sojma u Gradni u 1784 godzie." *Arche* (2014) issue 11: 251–274.
- Stroynowski, Andrzej. "Sojm u Goradni u 1784 g. Abjadnanyja pasjadzhenni palat 6–23 kastychnika 1784 g." *Arche* (2017) issue 2: 199–224.
- Stroynowski, Andrzej. "Znaczenie alternaty sejmów dla Wielkiego Księstwa Litewskiego w epoce stanisławowskiej." *Przegląd Nauk Historycznych* 17/1 (2018): 121–142.
- Szcząska, Zbigniew. "Odpowiedzialność rządu w Polsce w latach 1775–1792." *Czasopismo Prawno-Historyczne* 27/1 (1975): 55–107.
- Szczygielski, Waław. "Puttkamer Jacek Antoni." In *Polski słownik biograficzny*, vol. 29, 471–474. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986.
- Szczygielski, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie, 1994.
- Zakrzewski, Andrzej B. "Chorążowie nie tylko w parlamentarzystwie litewskim." *Biblioteka Epoki Nowożytnej* 5/2 (2016): 71–80.
- Zakrzewski, Andrzej B. "Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego epoki stanisławowskiej (do 1788 r.). Zmiany w ustroju i funkcjonowaniu." In *Ziemie północne Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w dobie rozbiorowej 1772–1815*, edited by Marian Biskup, 59–66. Warszawa, Toruń: Upowszechnianie Nauki – Oświata „UN-O”, 1996.
- Zakrzewski, Andrzej B. *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*. Warszawa: Liber, 2000.
- Zaleski, Bronisław. *Korespondencja krajowa Stanisława Augusta z lat 1784 do 1792*. Poznań: Księgarnia J. K. Żupańskiego, 1872.
- Zielińska, Zofia. "Morykoni Michał Tadeusz." In *Polski słownik biograficzny*, vol. 22, 23–25. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1977.
- Zielińska, Zofia. "Poniatowski Michał Jerzy." In *Polski słownik biograficzny*, vol. 27, 455–471. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1983.

- Zienkowska, Krystyna. "Kościałkowski Ignacy." In *Polski słownik biograficzny*, vol. 14, 390–391. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968–1969.
- Zienkowska, Krystyna. "Kościałkowski Kazimierz." In *Polski słownik biograficzny*, vol. 14, 392. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968–1969.
- Żytkowicz, Leonid. „Morykoni Benedykt Beniamin.” In *Polski słownik biograficzny*, vol. 22, 20. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1977.
- Żytkowicz, Leonid. "Morykoni Ignacy." In *Polski słownik biograficzny*, vol. 22, 21–22. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1977.

